

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET I FINLAND

JORMA KOIVULEHTO

Namn som kan tolkas som urgermanskt

Artikeln ursprungligen publicerad i
Studier i nordisk filologi 67
SSLS 539, 1987, s. 27–42

Svenska litteratursällskapet i Finland, Helsingfors 2015
ISBN 978-951-583-330-3

JORMA KOIVULEHTO

Namn som kan tolkas urgermanskt

Termen "urgermanskt" skall inte här fattas så snävt att den avser bara ett gemensamt, tidigt urspråk för alla de germanska språken, om vars datering olika forskare har olika åsikter, men som i alla fall väsentligen hör till tiden före Kristi födelse. "Urgermanskt" betyder här helt allmänt en gammal germansk språkform, såsom t.ex. urnordiska som ännu inte har övergått till fornsvenska.

Diskussionen gäller frågan huruvida germanska ortnamn har bevarats inlånade i finska ortnamn. Det nutida svenska språkområdets genuint svenska ortnamnsförråd står därför utanför granskningen.

Man kan anta att det finns ortnamn av germanskt ursprung i Finland. En betydande del av Finlands centrala och gamla namnförråd tycks inte gå att förklara utgående från finskan. De arkeologiska fynden visar att kulturen vid Finlands västkust under bronsåldern råkade under så starkt inflytande av den skandinaviska, att den enda förklaringen är en skandinavisk inflyttning. Å andra sidan pekar de arkeologiska resultaten på att urfinsk befolkning senast vid den tiden bodde i Finland. Till detta resultat har också den östersjöfinska språkforskningen kommit (se speciellt T. Itkonen 1983: 222; 1984: 357). Det har också, åtminstone i arkeologkretsar, blivit en allmän uppfattning, som redan Harri Moora (1958: 11 – 14) från Estland företrädde, att den finsk-ugriska befolkningens kontinuitet i Finland och Baltikum sträcker sig ända till den typiskt kamkeramiska tiden omkring 3300 — 2800 f.Kr. (se t.ex. Meinander 1984, Salo 1984).

De nyaste resultaten av lånordsforskningen överensstämmer med arkeologins syn. I östersjöfinskan finns påfallande många gamla germanska lånord, vad man f.n. vet ca 450. Med hjälp av olika ljudkriterier kan man visa att en betydande del av dem har lånats redan före det s.k. senurfinska skedet. Med senurfinska avses ett för alla östersjöfinska språk (finska, karelska, vepsiska, votiska, estniska, liviska) gemen-

samt rekonstruerat urspråk, eller det språkstadium som endast de kan återföras till. Det föregående rekonstruktionsstadiet, den tidigare urfinskan, avspeglar ett gemensamt urspråk för östersjöfinskan och samiskan. Den äldre urfinskans gemensamma finsk-samiska skede måste anses vara slut senast ca 1000 f.Kr. Den yngre urfinskans slutliga nivå uppnåddes senast vid tiden för Kristi födelse, men troligen redan tidigare. Detta betyder att germanska lån kom in redan under bronsåldern (se t.ex. Koivulehto 1981, 1984; Hofstra 1985:388). Men ännu äldre kontakter har finnarna i Östersjöområdet haft med indoeuropeiska dialekter. Många daterar de östersjöfinska lånen från baltiskan till stridsyxkulturen ca 2500 — 2000 f.Kr.

I fall den här dateringen skulle vara för tidig passar perioden åtminstone som inlåningstid för tidiga indoeuropeiska lån, som ännu förutsätter förbaltiska eller förgermanska språkstadier, m.a.o. ett rekonstruktionsstadium (se Koivulehto 1983 a) för ett indoeuropeiskt urspråk. Sådana lån tycks ha kommit in också i det finsk-ugriska språkområdets västra delar, i Baltikum och kanske också i Finland.

En germansk inflyttning efter bronsåldern har tydligen också förekommit. Arkeologiskt har det särskilt i kulturen vid Egentliga Finlands kust, mellan Pikis och Letala, påvisats ett starkt germanskt-skandinaviskt inflytande under romersk järnålder (ca 50 — 350 e.Kr.), vilket tyder på bosättning närmast från östra Sverige (se t.ex. Meinander ovan; Salo 1984: 185 – 186). Från den tiden härstammar säkert många av de yngre germanska (= urnordiska) lånen, i synnerhet de som har spritt sig bara till finskan.

I princip föreligger teoretiska förutsättningar för att germanska namnelement skulle ha kunnat bevaras i form av förfinska ortnamn. Olika försök att hitta dem har som känt redan gjorts, och ibland har man också trots sig lyckats med det. Utan att vidare gå in på forskningshistoriska detaljer kan det i korthet konstateras att germanisterna-nordisterna i början av 1900-talet försåg ett flertal finska ortnamn — både natur- och bosättningsnamn — med en germansk etymologi (R. Saxén, H. Pipping, T.E. Karsten). Många av dessa tolkningar kan idag inte anses acceptabla eller pålitliga. Somliga är inte ens värda att diskuteras. Jag anser ändå inte att tolkningarna överlag är förfelade, vilket man kunde tro av fennisten Heikki Ojansuus kritik (1920). Ojansuu lyfte visserligen fram de uppenbara svagheterna i tolkningarna, men han framlade ofta själv minst lika svaga finska etymologier och gjorde sig dessutom skyldig till ett onödigt polemiskt och

känslomässigt färgat språkbruk. På grund av detta stagnerade forskningen, tills den igen under de senaste åren har aktiverats, tack vare bl.a. Viljo Nissilä (1980) och Jouko Vahtola (1983). Nissilä härleder många ortnamn med dunkel etymologi från germanska personnamn (jfr Nissilä 1980: 188). Vahtola har fortsatt på samma linje: han anser att en betydande del av bynamnen i sydvästra Finland har sitt ursprung i germanska personnamn. Idén är i och för sig inte alls ny; redan Saxén hade i många av sina tolkningar utgått från germanska personnamn (se t.ex. Saxén 1905: 21, 83: *Halikko*, *Asikkala*, och Saxén 1910: 101-102: *Hauho*).

Finns det då germanska ortnamn i Finland? I det följande försöker jag ta ställning till den frågan. Jag vill genast påpeka att definitionen germanska ortnamn gör dem svåra att upptäcka och verifiera. Bara de lån som enbart förekommer som ortnamn, inte som vanliga appellativer i finskan, kan enligt en sträng definition anses vara av germanskt ursprung. Detta gallrar bort många av de potentiella lånenamnen, speciellt naturnamnen. Finskan har ju lånat många sådana germanska appellativer, som hade kunnat förekomma även i germanska naturnamn. Några exempel: *aalto* 'våg', *autio* 'öde', *hauta* 'grav, fördjupning', *kallio* 'klippa', *kasa* 'hop, trave' (jfr sv. *kase*), *kulju* 'göl', *lieko* 'rutten, liggande trädstam, låga', *pelto* 'åker, fält'. I många finska ortnamn ingår sådana appellativer. Om germanska naturnamn har bevarats skulle man vänta sig att samma element förekom i dem. Det vore ju otänkbart att finnarna enbart hade lånat sådana germanska ortnamn som saknar dessa vanliga beståndsdelar. Likväl måste man, per definitionem, utesluta alla sådana ortnamn som innehåller kända appellativer av germanskt ursprung. Man borde alltså hitta ortnamn som innehåller germanska element, tidigare okända i finskan. Detta är svårt, uttryckligen därför att vi inte känner namngivningsgrunderna för namnen. Samma svårighet gäller i princip också ortnamn som baserar sig på personnamn; namnet kan ha blivit inlånat direkt som ett personnamn.

Dessutom får vi konstatera att om arkeologin och lånordsforskningen kommer till den slutsatsen att det har bott germaner i Finland, så behöver det inte nödvändigtvis betyda att det finns germanska ortnamn här; en eventuell avsaknad av germanska ortnamn behöver med andra ord inte i och för sig vittna om att kontakter inte hade ägt rum i Finland. Resultaten av både arkeologisk och språkvetenskaplig forskning antyder idag att germanerna bosatte sig i områden där det redan

tidigare fanns en urfinsk befolkning som germanerna efter hand assimilerades med. Inflyttade nybyggare döper sällan om platser, utan övertar de namn på platserna som den ursprungliga befolkningen använder. Tidigare beaktade inte forskningen denna reservation, eftersom det ansågs att finnarna inte hade kunnat komma till Finland tidigare än germanerna. Ur den synvinkeln var det då, a priori, troligare att man skulle hitta germanska ortnamn.

De äldsta ortnamnen, oberoende av ursprung, är utan tvivel naturnamn. De äldsta naturnamnen, t.ex. namnen på stora älvar och sjöar, kunde i princip, om det inte har varit avbrott i besättningen; ha en ålder av många tusen år. Bebyggelsenamnen torde vara yngre; det är svårt att föreställa sig att ett bebyggelsenamn från bronsåldern skulle ha bevarats ända till vår tid. Byar i egentlig mening fanns inte på den tiden, utan bebyggelsen ser ut att ha bestått av spridda hushåll (Salo 1981: 415). Och ett gårdsnamn från bronsåldern, eller rättare sagt namnet på gårdsägaren, har knappast kunnat bevaras så länge på platsen att det t.ex. hade blivit ett bynamn. Däremot anser jag att personnamnen från järnåldern väl kan ha bevarats som leder i bebyggelsenamn inom områden som redan då hade en fast bosättning. Ett sådant område är uttryckligen det kustområde i Egentliga Finland där Meinander, på basen av arkeologiska fynd, antar att de germanska namnen närmast skall sökas. Från samma område har Saulo Kepsu samlat ett representativt urval av sådana gamla bynamn som man utgående från finskan inte har kunnat ge en naturlig etymologi.

Vissa kriterier underlättar framgallringen av potentiella germanska ortnamn:

1. att namnet inte kan ges en meningsfull förklaring utgående från finskan;
2. att namnet har en ovanlig fonotaktisk struktur, i alla fall från språkhistorisk synpunkt;
3. att namnets struktur ser "germansk" ut, som t.ex. i namn som slutar på -ia, -iä, -io, -iö, -ikka, -ikkä, -ikko, -ikkö.

De namn som gallras fram enligt sådana kriterier måste naturligtvis ännu kunna föras tillbaka till meningsfulla germanska namn. Man bör alltså kunna visa att det i det germanska ordförrådet kan hittas element som semantiskt erbjuder en lämplig förklaring till namnet. Det svåraste är just detta. Det är lätt att hitta germanska ord, som fonetiskt-morfologiskt kan tas som utgångspunkt för finska ortnamn, men

det är svårt att avgöra när den namngivningsanledning som tolkningen förutsätter kan anses godtagbar eller trolig. Av en god tolkning torde böra krävas att det germanska elementet i fråga också i de germanska språken förekommer som ortnamn, allra helst som ett typiskt ortnamn. Å andra sidan bör det observeras att namn som uppfyller t.ex. kriterium 2 ovan om fonotaktisk ovanlighet, nästan med nödvändighet måste antagas vara av främmande ursprung — såvida inte det ovanliga i namnet får en naturlig förklaring beroende på en senare utveckling. (Men namnet behöver naturligtvis inte för den skull uppfylla kriteriet 2 eller 3.)

Ortnamnstolkningar som baserar sig på personnamn är ur namngivningssynpunkt i en särställning; kravet på en godtagbar motivering försvinner på sätt och vis, eftersom det ena personnamnet är lika gott som det andra, vilket som helst duger. Häri ligger å andra sidan svagheten i en sådan etymologi; tolkningen är på sätt och vis "för lätt", speciellt om man opererar med hypokorismer, som antagligen har funnits såväl i det långgivande som i det låntagande språket. Klarast är namn där en gammal tvåledad germansk namnform förefaller ha kvarstått.

För att mitt resonemang inte skall bli alltför teoretiskt skall jag granska några exempel på namn som enligt olika kriterier kan misstänkas vara germanska och också kan ges en germansk etymologi.

1. *Harjavalta* (socken i Satakunta, tidigare känt som ortnamn också i Ingermanland och i Nykyrka på Karelska näset, Saxén 1905: 183). Namnet ser ut att vara tvåledat också i finskan: *Harja-valta*. Men om det var ett genuint finskt namn skulle det bestå av appellativerna fi. *harja* 'borste, kam, ås' (ett gammalt baltiskt lån) och fi. *valta* 'välde, makt' (gammalt germanskt lån). En tolkning utgående från detta är svår, även om 'åsvälde' i princip är tänkbart (noteras kan att terrängformationen 'ås' på finska kallas *harju*, en avledning av *harja*). En germansk tolkning ger däremot ett naturligt resultat: bakom namnet döljer sig det bekanta germanska tvåledade personnamnet **Harja-walða* (senare *Harald*), som förekommer bl.a. redan hos Tacitus. Då ortnamnet även förekommer utanför Satakunta talar det för en germansk etymologi. En germansk tolkning förefaller alltså för närvarande avgjort bäst. Ändå borde tolkningen testas mot hela det namnförråd vi känner till idag, vilket naturligtvis i princip gäller alla ortnamnsetymologier. När brukar elementet *harja* förekomma i finska ortnamn? Problemet får lämnas åt specialisterna inom namnforskningen. Den germanska

tolkningen framlades redan av R. Saxén (1905: 183); H. Ojansuu (1920: 58–66) ville däremot förklara att namnet folketymologiskt uppkommit ur ett äldre **Haravalta* 'någon med kluven läpp, med utspärrede ben e.d.'

2. *Hauho* (socken i Tavastland). Varianter av samma element ingår också i gamla person- och gårdsnamn: *Hauha*, *Hauho*, *Hauhia*, *Hauhiala*, *Hauhola* (1500-talet, Nissilä 1980: 160). Namnet kan inte tolkas utgående från finskan, och det återgår uppenbarligen på den germanska stammen **hauha-* 'hög' (fisl. *hár* osv.). Det är väl fråga om ett äldre germanskt personnamn (jfr Förstemann, 1900: 800, Kaufmann 1968: 179) med innebörden 'högättad, ansedd, förnäm' (se även Elmevik 1980: 77), som har övergått till ortnamn. Självfallet kunde namnet också ha haft en innebörd 'upphöjning i terrängen'. Om namnet har förmedlats av germaner från Skandinavien har det lånats före utvecklingen *auh>āh* och är ett gammalt germanskt namn (på Gotland bevarades visserligen diftongen, men *-h-* försvann; om utvecklingen *auh>āh* se vidare Elmevik 1980). Namnet är gammalt även ifall det har lånats av germanerna från norra Tyskland (i lågty. övergick germ. *au>ō*) och naturligtvis också ifall det är av gotiskt ursprung. Redan R. Saxén (1910: 101 – 102) anknöt till germ. **hauha-*. Påpekas bör att ortnamnet också kan härstamma från en finsk person vid namn *Hauho*, eftersom *Hauho* ibland också förekommer som personnamn. Enligt en sträng definition skulle namnet inte i det fallet vara ett germanskt ortnamn, utan ett germanskt personnamn: igen ett exempel på hur svårt det är att hitta germanska ortnamn.

3. *Vammala* (stad, tidigare kyrkby i Satakunta, vid Kumo älv), *Vammaskoski* (fors som rinner genom kyrkbyn, belagt redan 1553: *Vammamais fårss*, Hakanen 1980: 89). *Vammala* förekommer också i Loimijoki (södra Satakunta) som by- och släktnamn, *Vamma* som släkt- och gårdsnamn (fr.o.m. 1540-talet, Hakanen a.a.). Elementet *vamma-*, *vamm-* torde inte kunna förklaras utgående från finskan (jfr fi. *vamma* 'åkomma, skada', gammalt germanskt lån). Aimo Hakanen (1980) har utförligt motiverat sin uppfattning att namnleden återgår på germ. **wambō* (> urn. **wambu*, fsv. *vamb* osv.) för 'våm'. Han påpekar att ordet i fråga också i Skandinavien förekommer i namn på älvar, forsar och sjöar; *våm* syftar här på att vattensamlingarna har formen av en mage. I övre ändan av en trång passage i Vammaskoski finns en

typisk 'väm' (västra ändan av Rautavesi). Förklaringen tycks träffa rätt, även om det förblir oklart hur Hakanen ställer sig till dateringen av lånet. Han jämför ordet närmast med fornsvenska former, men tänker sig ändå ett ännu äldre lån (se Hakanen 1980: 97 – 99). Något tydligt kännetecken för ett äldre germanskt lån finns inte i ordet, och kan inte heller väntas. Det geografiska läget tycks trots allt tyda på ett äldre lån. Noteras bör att också R. Saxén (1910: 88) helt kort har presenterat en liknande tolkning. Saxén förklarar att formen *vammas* avspeglar en urn. maskulin form **wambaR*: som sjönamn har det annars feminina substantivet enligt honom blivit maskulint på samma sätt som i andra gamla svenska sjönamn (se Hellquist 1903 – 06: II, 45). Hakanen anser att *-s* i *Vammas-* på ett eller annat sätt är sekundärt. Slutelementet *-la* i *Vammala* är ett vanligt suffix i finska ortnamn. I formen *Vammas* kan *-mm-* förklaras som vanligt svagt stadium. I formen *Vamma-la* kunde man väl vänta sig att urnordiskans *-mb-* skulle återspeglas som *-mp-*, men det kan också vara fråga om en anologisk utjämning, en naturlig företeelse i ortnamn (jfr fi. dial. *lammi* 'mindre träsk, damm', vanl. *lampi*) I sockennamnet *Vampula*, södra Satakunta, har *-mp-* bevarats. *Vampula* är sannolikt av samma skandinavisk-germanska ursprung, vilket Saxén och Hakanen (1980: 99) också har förmodat.

4. *Eura-* i *Eurajoki* = *Eura å*, älv i Satakunta, upprinner i Pyhäjärvi, *Eura*, socken norr om Pyhäjärvi, *Eurajoki* = *Euraåminne*, socken vid mynningen av *Eura å*. *Eura* förekommer också i Egentliga Finland: f.d. *Euran kappeli* = *Eura kapell*, nu *Tarvasjoki*, genom området flyter en å, *Paimionjoki* = *Pemarán*, till den långa *Pemarviken*. Otivvelaktigt är namnet *Eura* ett primärt älvnamn. Utgående från finska kan det inte tolkas. I namnets fonotaktiska struktur finns två drag som tyder på främmande ursprung.

1. Namnet innehåller vokalkombinationen (1 stavelsen) *e* - (2 stavelsen) *a*. Den ursprungliga finsk-ugriska kombinationen var *e – ä* (E. Itkonen 1969: 86); *e – a* har först senare slagit rot, uppenbarligen i samband med lån (T. Itkonen 1972: 83). De flesta ord som innehåller denna kombination har redan visat sig vara lån.

2. Namnet innehåller ett postvokaliskt *-ur-*, dvs. diftongen *eu* framför likvidan *r*. I gamla finska ord är en sådan diftong alltid sekundär: det nuvarande *-ur-* återgår på ljudförbindelser *-pr-*, *-tr-*, *-kr-* (se Koivulehto 1979: 278 – 279): *seura* 'sällskap' < **sepra* (baltiskt lån), *aura* 'plog' < **atra* (germanskt lån), *naura-* 'skratta' < **nakra-* (ur-

sprungligen onomatopoetiskt-deskriptivt). Uppkomsten av konsonantförbindelserna *-pr-*, *-tr-* och *-kr-* tycks ha berott på främmande inflytande. De kan inte påvisas vara finsk-ugriska (jfr Korhonen: 1980: 173 – 174). De ord där kombinationerna ingår är vanligen äldre lån eller av deskriptivt-onomatopoetiskt ursprung (ljuden i de inlånade orden uppfattas lätt som deskriptiva = expressiva). Visserligen finns det ord där strukturen vokal *+u/y+r* inte återgår på de här konsonantförbindelserna, men de är yngre och ofta igen deskriptiva eller lånade (jfr fi. *höyry* 'ånga', *möyrytä* 'böla' dial. *piuri* (båterm) <sv. dial. *bjur* 'nedre delen av båtens framstäv o.d.', SKES 584).

Vi kan således vara helt säkra på att *Eura* grundar sig på ett lån. Redan tidigare har man gett namnet germanska tolkningar. Först anknöt R. Saxén (1905: 58) namnet till fsv. *ör* 'sandigt fält vid en strand', fisl. *eyrr* f. och *eyra* f. 'flad av sand og grus (*aurr*) bestående odde eller banke, som stikker ud i vandet, især ved udløbet af en aa'. Detta förefaller inte troligt, eftersom den germanska *au*-diftongens yngre omljudsform i finskan normalt representeras av ett *öy*(<**ey*): jfr fi. *pöysti* 'skinka, lårstycke' ~fisl. *beysti* 'skinka', fsv. *böste* (SKES 699) <germ. **baustja*- (se även Ojansuu 1920: 42 – 43). Tolkningen är inte heller motiverad. Senare övervägde Saxén (1910: 79) om man kunde härleda *Eura* från germ. **eþura-* 'galt' (ty. *Eber*), men han var också själv osäker på tolkningen. Däremellan hade T.E. Karsten (1906: 79) framkastat att ursprunget var germ. ('urnord'.) **et(a)ra-*, **et(u)ra-* (sic.; skall vara **eðara-*, **eðura-*). En avledning av det påträffas i det fornnorska älvnamnet *Jaðra*, och i det svenska älvnamnet *Jädran* och i sjönamnet *Järn* (se Hellquist 1903–06: 281 – 282). Ordet har närmast betydelsen 'rand, gärdesgård' (fisl. *jaðarr*, *jøðurr* osv.). Saxén ansåg Karstens tolkning omöjlig och hänvisade till namnets äldre skrivformer *Effrabominne* (1344), *Aeffrabomyne* (1346) osv. Men trots att dessa former innehåller *-ff-* bevisar de dock inte att ordet skulle ha innehållit en ursprunglig finsk *-pr-*kombination. Snarare är det fråga om ett sätt att skriva den finska diftongen *eu* (som förekom från och med mitten av 1300-talet, jfr Rapola 1966: 206) i enlighet med svensk ortografi. *Eura* kunde således ha innehållit en äldre *-tr-*kombination, vilket även Ojansuu (1920: 43) tänkte sig. Han trodde sig dessutom finna en motsvarighet i Estland, och på basen av den rekonstruerade han ett **eträ*. Därifrån skulle **etra* sekundärt ha utvecklats. Ett **eträ* med främre *ä* är inte sannolikt, i alla fall inte i Finland, och det skulle inte alls kullkasta

en germansk etymologi, även om Ojansuu anser så. Fi. *pöytä* 'bord' < **peütä* är ju t.ex. ett äldre germ. lån (<germ. **beuða-*). Karstens etymologi är således möjlig, ifall germ. *-a/u-* i mellersta stavelsen har förblivit utan motsvarighet i urfinskan.¹

Jag föreslår i alla fall att namnforskarna överväger en ny tolkning av *Eura*, som även den utgår från kombinationen *-tr-*: bakom **etra* > *Eura* ligger ett urgerm. **ēprā* (> senare **ēðra* > **āðrō*. fisl. *áðr*, fsv. *ápra* osv.), en motsvarighet till svenskans *åder*, *ådra*. Ordets appellativa betydelse skulle vara '(vatten)ådra' = 'vattenled, -stråt' Det germanska ordet har som känt en liknande användning: jfr sv. *käll-åder* och *kungs-ådra* (fsv. *konungs-ādhra*), anglosaxiskt *ædre*, *ædr* 'channel for liquids, artery, vein, fountain, river, cataractus' (se Bosworth 1898: 9, Toller 1921: 10). Enligt Hellquist (1903 – 06: 761) förekommer ordet också i det svenska sjönamnet *Ådran* (Huddinge socken, Södermanland) och i namnet på floden *Oder* i Tyskland ingår enligt en allmän förklaring samma ord, skriftspråkets *Ader*: 'Wasserader' (se Kluge-Mitzka 1975 *Ader*).

Tolkningen skulle passa bra i landskapet kring stränderna av *Eura* å. Under bronsåldern fanns här en lång havsvik, som sträckte sig ca 20 km in i landet. Kyrkbyn i det nutida *Eura*åminne ligger vid den viken. *Eura* å som var mycket kortare än nu rann ut i viken. Längs stränderna har det funnits en ansenlig bronsåldersbosättning (se Salo 1981: 71 och kartbilagan). En ljudföreteelse som bör noteras är germ. långt *ē* som i denna position i finskan ovillkorligt återges som kort *e*: jfr fi. *neula* 'nål' < germ. **nēplā*.

Hur *Eura* i Satakunta anknyter till *Eura* i Egentliga Finland är förstas ett problem för sig. Observeras kan att landskapet även här är och redan länge har varit av samma typ: en vik och en å som rinner ut i viken. Jag hänvisar också till bynamnet *Aerla* i Pikis, nämnt i Saulo Kepsus lista. De äldsta skrivformerna (enl. Saxén 1905: 46) är *ii adhre viku* (1377), *Adrelax* (1450), *adhrelax* (1451), *Arelax* (1467), *Ayralax*, (1477). Är det också här frågan om en representant för *ådra*, i form av

¹ I mycket gamla lån måste detta anses möjligt. På så sätt förklaras t.ex. fi. *rih-ma* 'snöre' ~ balt. **rišima-* 'bindande', och fi. *vehma-ro* 'tistelstång' ~ balt. **ve-žima-* 'dragande' (se Posti 1972 och SKES *rihma* och *vehmaro*). Även fi. *paula* 'snöre, band, snara' < **pakla*, som jag tolkat utgående från germ. **fatla-* form jämsides med mellanvokalisk form **fatila* (> ty. *Fessel*, fisl. *fetill* 'band, svärdsgehäng' osv.) kan härledas direkt från formen **fatila-*.

ett yngre lån (germ. *ē* > urn. *ā*) som Saxén har förmodat? Utvecklingen **atr>aer* är här dialektenlig (jfr Rapola 1966: 209), och antingen visar de äldre skrivformernas *-d(h)r-* att vokaliseringen i Egentliga Finland har skett en aning senare än i Satakunta eller så är det snarast en följd av påverkan från den svenska formen. — Samma förklaring skulle fö. också passa in på ånamnet *Aura*, vilket som bekant har tolkats på många olika sätt.

5. *Kymi*, *Kymijoki* = sv. *Kymmene*, *Kymmene älv*, vattendrag som utmynnar i Finska viken. Även om ordböckerna nämner ordet *kymi* (gen. *kymen*) i en appellativisk betydelse 'bred, djup älv' finns det inte belagt i finska dialekter annat än från trakterna kring själva Kymmene (SMS). Också här används synbarligen ordet enbart på tal om Kymmene älv (Kymijoki); om man kan tala om ett appellativiskt bruk så pekar det också på Kymmene älv: jfr "Kymiläiset sanovat Kymijokea *Kymiiksi* ja sen pienempiä haaroja *joiksi*" ['Kymmeneborna kallar Kymmene älv *Kymi* och dess mindre grenar *åar*']; "on suuret kymet = Kymessä eli Kymijoessa on paljon vettä" ['I Kymi eller Kymmene älv finns mycket vatten'] (SMS). Vi känner inte heller till någon motsvarighet i något annat östersjöfinskt eller finsk-ugriskt språk (en tidigare sammanställning har redan tidigt ansetts osäker — se SKES *kymi* — och är uppenbart felaktig). Namnet har alltså tydligen ända från början varit enbart ett älvnamn, ett egennamn, som inte har någon autokton etymologi.

Jag ställer frågan om *Kymi* kunde härledas från samma germanska ord från vilket Hellquist (1903–06: 319 – 320), med vissa reservationer, härleder de svenska sjönamnen *Kymmen* (i Värmland) och *Köm* (i Bohuslän), dvs. det germanska "möjlighets"-adjektivet **kwēmja-* (**kwēmia-*) som också det norska (dial.) *kjøm* 'tillgänglig bekväm att komma till m.m.' härstammar från (Der er so *kjømt* 'der er en bekvem Adgang; der er meget Tilløb af Fremmede', Aasen 1873: 360; en annan form *kvæm*, Torp 1919: 278. 354), fisl. *kvæm* "tillgänglig" (eiga *kvæmt* 'kommen dürfen, freien Zugang haben' Baetke 1965-68: 353); lika bildat är det västgermanska prefigerade adjektivet fht. *bi-quāmi* 'passend, tauglich' = tyskans *bequem* (varav svenskans *bekväm*). Det germanska adjektivet i fråga är en avledning av germ. vb. **kwema-* 'komma'. Anledningen till benämningen kom sig således av att flodmynningen var en hamn (landningsplats) och själva älven en central farled, längs vilken man kom in i landet. Lånet kunde i princip vara mycket

äldre än så (t.ex. redan från stridsyxkulturen), ty denna adjektivtyp var produktiv redan i det indoeuropeiska urspråket, och det germanska adjektivet har en säker motsvarighet i fornindiskan: fornind. *gāmya-* 'wohin man gehen kann oder soll' (IEW 464) = ieur. **g^uēm-jo-*. Det germ. **kwē-* (= ieur. **g^uē-*)> urfi. **kū-* är en väntad substitution: den ursprungliga labiovelaren har i finskan utvecklats så att vokalen har labialiserats, i synnerhet då den följs av labialen m (jfr fiugr. **jüvä* = fi. *jyvä* 'korn' < ieur. **jeuo-*)² och vokalen har inte kunnat vara lång (långt **ū* var okänt). *e*-stammen, tidig urfi. **küme* (>fi. *kymi*) kan väl motsvaras av den germ. *ja*-stammen **kwēmja-* i ett mycket gammalt lån: även i baltiska lån påträffas samma förhållande (jfr *e*-stammarna fi. *lohi* 'lax' och fi. *vuohi* 'get' med de lettiska *ja*-stammarna *lāšis* och *ožys*). Roten kunde också finnas i ieur. verbalsubst. **g^um̥i* = germ. **kwumi-* > got. *qums* 'ankomst', anglos. *cyme*, fht. *cumi* osv.

Sådana tolkningsförslag är ofta tolkningar av enskilda namn, det ligger i sakens natur. Ett främmande ortnamn förblir oftast unikt eller nästan unikt, eftersom finskan har lånat så mycket appellativer. Om vi skulle påträffa ett allmänt förekommande lånat ortnamn eller en lånad ortnamnstyp kunde vi oftast misstänka att beteckningen också har förekommit som appellativ (och således inte är germansk såsom ortnamn, enligt en sträng definition), eller också är det helt enkelt fråga om ett ursprungligt personnamn (som i fallet *Hauho*).

Namnforskaren Saulo Kepsu har för symposiet samlat över 100 ortnamn från kustområdet i Egentliga Finland, i första hand bynamn, som kunde tänkas vara av germanskt ursprung. Ett detaljerat studium är här omöjligt; de flesta av namnen kan jag inte ge någon ny germansk tolkning och tidigare tolkningar vill jag inte gå in på här. Det kan konstateras att ljudstrukturen i namnen i allmänhet ger ett intryck

² *e* labialiserats till *ü*, eftersom *ö* inte ännu på den tiden ingick i fonemsystemet. Kombinationen *kw-* (el. *gw-*) i början på ord har man i lån försökt substituera så, att *k-* inte "faller bort". Eftersom ett finskt ord inte kan börja på två konsonanter, så måste *w* på något sätt "vokaliseras". Om den följande vokalen är *i*, bildas diftongen *ui*, i andra fall strävar den följande vokalen till en labialisering: jfr fi. *koiso* 'blemma, böld, kvesa' <germ. **kwais-* (>sv. *kvesa*). Labialisering förekommer också i fi. *kypsä*, *e*-stam *kypsi* 'mogen; färdig (=stekt, kokt)' och *kylmä* 'kall' med balt. (el. förbaltiskt) ursprung: jfr lit. *kèptas* 'stekt', lit. *gelumà* 'stark köld' (se närm. Koivulehto 1983b:122–127).

av främmande ursprung. Främmande verkar t.ex. *Aikkinen*, *Ispoinen* (-*sp*- i appellativen är alltid av främmande ursprung), *Kairinen* (-*air*-), *Kaisela*~*Kaisiala*, *Kaitarainen*, *Killainen*, *Kiusala*, *Laitila*, *Nautela*, *Palttila*, *Raisio*, *Sairinen*, *Tiuvainen*. Av namnen på Kepsus lista finns ungefär en fjärdedel³ också bland de bynamn som *Vahtola* (1983) har samlat och som han anser att "sannolikt eller möjligen" har sitt ursprung i germanska personnamn.

Jag anser att de överensstämmelser som *Vahtola* hänvisar till och som redan R. Saxén påpekade är så många att inte alla kan vara slumpmässiga. Även de namn på Kepsus lista som inte finns hos *Vahtola* är jag böjd för att försöka tolka ur samma synvinkel. Germanska är helt tydligt de ovan behandlade namnen *Harjavalta* och *Hauho*. Hur långt tillbaka i tiden namnen i *Vahtolas* material eller i Kepsus förteckning hänför sig är sedan en annan fråga. Som jämförelsematerial presenterar *Vahtola* namn som i själva verket främst är plockade ur gamla tyska källor. Sådana former skiljer sig visserligen inte alltid nödvändigtvis väsentligt från de tidigaste (rekonstruerade) namnformerna, i synnerhet inte om det redan tidigt har förekommit hypokoristiska former.

Den tolkningsmodell som *Vahtola* framlägger bevisar således inte att namnen är mycket gamla, och egentligen påstår han det inte heller. Han anser att det troligen har förekommit flera flyttningsvågor, i synnerhet under folkvandringstiden (s. 261). Några positiva ljudhistoriska kriterier för att de namn som *Vahtola* och *Kepsu* anför skulle härstamma från t.ex. romersk järnålder eller närmast "urnordisk" tid förefinns enligt min mening inte, med undantag för *Harjavalta*, *Hauho* m.fl., men en sådan datering kan väl ändå anses möjlig. Men om namnen är så gamla är det egendomligt att de i första hand pekar på en utvandring från Östersjöns sydkust; enligt arkeologerna har inflyttarna vid den här tiden kommit främst från östra Sverige (om också inte enbart därfån). Visserligen får man anta att de namn som förekom där var i stort sett samma namn som på kontinenten. En germansk kolonisation utgången från kontinenten skulle passa bättre under folkvandringstiden, men det är utan tvivel arkeologerna som skall diskutera den frågan.

³ *Aatola*, *Aerla*, *Elkkynen*, *Kaariainen*, *Kairinen*, *Kaisela* ~*Kaisiala*. *Kaitavainen*, *Karina*, *Killainen*, *Kiusala*, *Laitila*, *Lieto*, *Liittinen*, *Liiitoinen*. *Makarla*, *Masku*, *Meisala*, *Mietoinen*, *Paappala*, *Paintulainen*, *Palttila*, *Perpoinen*, *Piikio*, *Raimela*, *Raisio*, *Tiuvainen* = 26 bynamn.

I detaljerna är Vahtolas jämförelser något godtyckliga (inga motive-ringar anförs i katalogdelen). Redan vid en ytlig granskning avslöjas misslyckade tolkningar: "*Lieto*<*Liudo, Leudi, Liahto, Liuta, Leuda*" (fi. diftong *ie* återgår normalt på långt *ē*; germ. *iu~eu*-diftong har inte kunnat substitueras med någondera: fjr. fi. *liuta* 'stor hop'<germ. **liuð-*; tolkningen kunde på sin höjd gälla någon yngre kontakt), "*Liit-tinen*<*Liudin, Liuthine, Liedin*" (jfr ovan), "*Littoinen*<*Liudi, Liutini, Liuthine*" (jfr ovan), "*Raisio*<*Riso, Reise, Rais, Reisse, Rizo*" (med ant. germ. kort eller långt *i*; diftongen är sekundär; se Förstemann 1900: 1279–1280, Kaufmann 1968: 293). Vahtola (1983: 260) säger också bl.a. "att det i Finland finns många namn som uppstått utgående från goternas folknamn (*Kautia-*, *Kauto-*, *Kautti-*, *Kautto-*, *Kauttua-Kuutto-*, *Kuot(t)i*, *Kausa-*, *Kauso-*)." Författaren har uppfattat ordalydelsen i källorna fel (eller så har han använt Nissilä 1980: 136, som gjort samma feltolkning): germ. **Gaut-* och namnet på goterna står förstås etymologiskt varandra nära, men det är inte samma ord. I goternas namn finns ett kort germ. *-u-* = got. *-u-* (som känt förekommer denna vokal redan tidigt som *-o-* i många germanska dialekter, men i varje fall inte i gotiskan). En del av de namn som Vahtola och Nissilä anför kunde på sin höjd ha att göra med *göter* (<germ. **gaut-*), resten passar inte heller i detta sammanhang (*Kuutto* kunde vara ett yngre lån: jfr *Amund Gwtthe* 1555, Nissilä a.a.); *-s-* skulle förutsätta högtysk ljudskridning (!). I samband med namnet *Finland* nämner Vahtola (1983: 266) en föråldrad tolkning, som är fonetiskt omöjlig (fht. *fenni* 'kärr' osv.: i ordets första stavelse ingår germ. *-a-*; *Finn-* förklaras varken av den yngre eller den äldre formen). Tyvärr om också förståeligt är Vahtola inte ensam om sina tolkningar: sådana frågor kan en gång för alla inte undersökas utan närmare kännedom om fakta och källor inom germanistiken.

Som resultat av min granskning ger jag följande allmänna omdöme.

1. I Finland finns det — med stor sannolikhet — germanska ortnamn, dvs. lånenamn i finskan av germanskt ursprung, som har tillkommit före 1100-talet, då svenskarnas inflyttning till landet började. En annan sak är att tillförlitligheten av de enskilda etymologierna vanligen med nödvändighet är relativ. I många fall är det också möjligt att ge ett namn flera olika etymologier.

2. Bland naturnamnen torde kunna finnas lån från bronsåldern. Pri-

mära bebyggelsenamn härstammar i allmänhet tidigast från romersk järnålder eller är ännu yngre.

3. De säkraste exemplen på bebyggelsenamn av germanskt ursprung är bl.a. *Harjavalta* och *Hauho* (namnet *Hauho* avslöjar samtidigt ortnamnens problematik: kan man se det uttryckligen som ett germanskt ortnamn; jfr tidigare).

Att spåra germanska ortnamn är i varje fall en ytterst svår uppgift. Vad forskningen hittills har visat är att tillförlitliga resultat bara kan uppnås i samarbete mellan å ena sidan finska namnforskare och å andra sidan germanister och nordister.

KÄLLOR

- Aasen, Ivar 1873: Norsk Ordbog. Christiania.
- Baetke, Walter 1965 – 68: Wörterbuch zur altnordischen Prosaliteratur 1 – 2. Berlin.
- Bosworth, Joseph 1898: An Anglo-Saxon Dictionary, edited and enlarged by T.N. Toller. Oxford.
- Elmevik, Lennart 1980: Utvecklingen av urg. *au* framför *h* i nordiska språk. Festskrift till Carl-Eric Thors (Studier i nordisk filologi 62) s. 72 – 88. Helsingfors.
- Förstemann, Ernst 1900: Altdeutsches Namenbuch. Erster Band: Personennamen. Zweite völlig umgearb. Auflage. Bonn.
- Hakanen, Aimo 1980: Oliko *Vammala* oikea valinta? (referat på tyska: Wurde mit Vammala die richtige Wahl getroffen?). *Sananjalka* 22 s. 87 – 102. Turku.
- Hellquist, Elof 1903 – 06: Studier öfver de svenska sjönamnen. Svenska landsmål 20. Stockholm.
- Hofstra, Tette 1985: Ostseefinnisch und Germanisch. Frühe Lehnbeziehungen im nördlichen Ostseeraum im Lichte der Forschung seit 1961. Groningen.
- IEW = Pokorny, Julius, Indogermanisches etymologisches Wörterbuch. Bern – München 1959.
- Itkonen, Erkki 1969: Zur Wertung der finnisch-ugrischen Lautforschung. *Ural-altaische Jahrbücher* 41 s. 76 – 111.
- Itkonen, Terho 1972: Suomen äänneopin kysymyksiä. (Recensionsartikel över tre monografier.) *Virittäjä* 76 s. 76 – 93.

- Itkonen, Terho 1983: Välikatsaus suomen kielen juuriin (referat på tyska: Über die Wurzeln der finnischen Sprache – Zwischenbetrachtung). Virittäjä 87 s. 190 – 229, 349 – 386.
- Itkonen, Terho 1984: Suomessa puhutun Suomen kantasuomalaiset juuret (sammandrag på engelska: The Proto-Finnic roots of Finnish spoken in Finland). Suomen väestön esihistorialliset juuret s. 347 – 363 (Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk H 131). Helsinki.
- Karsten, Tor Evert 1906: Österbottens ortnamn. Språkhistorisk och etnografisk undersökning I. Helsingfors.
- Karsten, Tor Evert 1921 – 1923: Svensk bygd i Österbotten I – II. Svenska litteratursällskapets skrifter 155, 171. Helsingfors.
- Kaufmann, Henning 1968: Ergänzungsband zu Förstemann, Altdeutsche Personennamen. München.
- Kluge, Friedrich – Mitzka, Walther 1975: Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache. 21. unveränderte Auflage. Berlin.
- Koivulehto, Jorma 1979: Lainoja ja lainakerrostumia (referat på tyska: Lehnwörter und Entlehnungsschichten). Virittäjä 83 s. 267 – 301.
- Koivulehto, Jorma 1981: Die Datierung der ältesten germanischen Lehnwörter im Finnischen. Congressus Quintus Internationalis Fenno-Ugristarum, Turku 20. – 27.VIII. 1980. Pars VII s. 73 – 78. Turku.
- Koivulehto, Jorma 1983a: Seit wann leben die Urfinnen im Ostseeraum? Zur relativen und absoluten Chronologie der alten idg. Lehnwortschichten im Ostseefinnischen. Mémoires de la Société Finno-ougrienne 185 s. 135 – 157. Helsinki.
- Koivulehto, Jorma 1983b: Suomalaisten maahanmuutto indoeurooppalaisten lainasanojen valossa. Journal de la Société Finno-ougrienne 78 s. 107 – 132.
- Koivulehto, Jorma 1984: Itämerensuomalais-germaaniset kosketukset (sammandrag på engelska: The early Contacts between Germanic and Finnic). Suomen väestön esihistorialliset juuret s. 191 – 205 (Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk H 131). Helsinki.
- Korhonen, Mikko 1981: Johdatus lapin kielen historiaan. Helsinki.
- Meinander, C.F. 1984: Kivikautemme väestöhistoria (sammandrag på engelska: The Stone Age ancestors). Suomen väestön esihistorialliset juuret s. 21 – 48 (Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk H 131). Helsinki.
- Moora, Harri 1958: Zur ethnischen Geschichte der ostseefinnischen Stämme. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja 59:3.
- Nissilä, Viljo 1980: Germaanisen nimiaineiston etymologista ryhmittelyä Suomen nimistöissä. Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran toimitteita 4 s. 131 – 194. Helsinki.
- Ojansuu, Heikki 1920: Suomalaista paikannimitutkimusta I. Turun Suomalaisen Yliopistoseuran Julkaisu. Turku.

- Pipping, Hugo 1918: Finländska ortnamn. Skrifter utgivna av Åbo Akademi-kommitté 7. Helsingfors.
- Posti, Lauri 1972: *Vehmaro* ja kysymys itämerensuomalaisen vetohärkäkulttuurin iästä. *Kotiseutu* 1972 (N:o 4 –5) s. 153 – 156.
- Rapola, Martti 1966: Suomen kielen äännehistorian luennot. Helsinki.
- Salo, Unto 1981: Satakunnan pronssikausi. Satakunnan historia I,2. Rauma.
- Salo, Unto 1984: Esihistoriallisen asutuksen jatkuvuudesta Suomen rannikolla (sammandrag på tyska: Über die Kontinuität vorgeschichtlicher Siedlungen an der finnischen Küste). Suomen väestön esihistorialliset juuret s. 175 – 190. (Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk H 131). Helsinki.
- Saxén, Ralf 1905: Språkliga bidrag till den svenska bosättnings historia i Finland. Bidrag till kännedom af Finlands natur och folk 63. Helsingfors.
- Saxén, Ralf 1910: Finländska vattendragsnamn. Studier i nordisk filologi 1:3. Helsingfors.
- SKES = Toivonen, Y.H. – Itkonen, Erkki – Joki, Aulis J. – Peltola, Reino, Suomen kielen etymologinen sanakirja 1 – 6. Helsinki 1955 – 78.
- SMS = Suomen murteiden sanakirjan kokoelmat (samlingarna till ordboken över de finska dialekterna). Forskningscentralen för de inhemska språken. Helsingfors.
- Toller, T. Northcote 1921: An Anglo-Saxon Dictionary, Based on the Manuscript Collections of the Late Joseph Bosworth. Supplement by T.N. Toller. Oxford.
- Torp, Alf 1919: Nynorsk etymologisk ordbok. Kristiania.
- Vahtola, Jouko 1983: En gammal germansk invandring till västra Finland i bynamnens belysning. *Historisk Tidskrift för Finland* 68, 3 s. 252 – 279.